

Heine, který je podle slova Nietzschova jeden z několika málo Němců, již jsou evropskou událostí, je také, a to nikterak náhodou, událostí českou. Básník, jehož Knihu písní uměla zpaměti Božena Němcová, kterého stavěl J. V. Frič blouznivě nad Byrona ve svém „Životě svátečním“, básník, jenž měl tak veliký vliv na duchy tak různorodé, jako byli Hálek a Neruda, jemuž jsou poplatní Machar i Dyk, Neumann i Gellner, který zasáhl poněkud svým vlivem v Hlasech i Fischera básníka, náleží do české literární historie větším právem než desítky takových básníků domácích, jejichž stopu stačilo smazati ne-li několik roků, tož jedno dvě desetiletí. A tak napsal-li Fischer literární historik široce založenou monografii heinovskou, jejíž první díl leží před námi, aby byl doplněn dílem druhým, rozbořem tvorby, splácí za nás všechny dluh tomuto proteovskému duchu, stejně svůdnému jako nebezpečnému, k němuž jest tak těžko získati poměru jednoznačného. Smím snad vyznati za sebe, že jsem trpěl dlouho rozeklaností v tomto směru: Heine přitahoval i odpuzoval mne zároveň. Dnes ovšem vyšuměla mně již a zvětrala jeho typická sladkohořká, sentimentálně ironická melodie. Slyšel jsem před lety o Heinovi přednášku Fackel-Krause a tleskal jsem jí tehdy z pocitu osvobození, k němuž jsem se dopracoval před ní; a po ní doma, když jsem revidoval znova své dojmy četbou Heinovou, zůstalo mně jen něco veršů z posledního období, kde se jeho obvyklý neklidně koketní impresionism dotvořil, zdálo se mně, jakési monumentality svého

druhu: věčné přisnosti několika temných drtivých skutečností, položených mimo náhodu i rozmar. A tak i pro mne přechází Heine do toho studeného stadia, v němž je jediné možno historické bádání. Je to konec konců vždycky anatomie a tu jest možno konati, jak známo, jen na mrtvolách, po případe v ledu chovaných. Na živém těle řežeš vždycky do sebe, ať miluješ, ať nenávidíš (a tehdy dvakrát do sebe). Zdá se, že obdobným procesem prošel i sám Fischer. V Hlasech čtu aspoň význačnou báseň „Norderney“, v níž se zpovídá i ze své lásky k Heinovi i z rozčarování z ní. Jen chvíli zdálo se Fischerovi, že našel v něm bratra; pak postřehl prý v něm starožidovské plebejství zubu za zub a oka za oko a postřeh ten značil „divorgons“. „Jdu dál zas... Neb kdykoli mněl jsem, že bratra mám, / vždy, cizotou raněn, jsem dvojnásob sám.“

Teprve nyní uzrál mu Heine pro sekční stůl literárně historický. Tím nechci říci, že přistupuje k němu s indiferentismem jako ke *corpus vile*. Nikoli! Jeho zájem na něm je živý a uctivý, jeho zvědavost nesena jest sympatií, poněvadž sám na sobě prožil, jak hluboce je posud tento mrtvý vklíněn do nejbolestnějších a nejjemnějších vláken životní tkáně přítomnosti. Ale je přece získán odstup objektivisační, bez něhož není možna formace historická.

Svůj veliký námět rozdělil si Fischer na dva díly: život a dílo. Není tomu dávno, co vynikající literární historik francouzský Baldensperger protestoval při příležitosti svého Alfreda de Vigny proti této dichotomii u duchů rázu básníka Osudů, u nichž myšlenka básnická se vyvíjí do značného stupně svéprávně a ve velké volnosti od toho, čemu říkají Němci „das Erlebnis“. Ale metoda Fischerova je soudím zcela na místě, kde jde o básníka tak subjektivistického, jako byl Heine, jehož poesie často jest jen prodloužená vibrace nejen životního, nýbrž přímo nervového dobrodružství svého tvůrce. Ostatně rozebere asi a obhájí tuto svou metodu Fischer sám v druhém díle své skladby: jest právě vysledování vzájemného poměru života a tvorby, zážitku a způsobu, jakým se účastní v genesi díla

226 uměleckého a jakými změnami a předpokladními prochází, než se vtělí v konečnou kompozici uměleckou, vlastní problém historiografie literární. Dostává se nám tedy podle toho přirozeně v I. díle spíše Heina publicisty velikého stylu než básníka, spíše umělce životního a myslitele politického i sociálního než umělce slovesného; ale tento velkožurnalista, politik, polemista, epikurejec i cynik, sentimentalista i ironik, vyznavač i mučedník církve, která nemá posud ani dogmat ani hierarchie, jest vztýčen před tebou tak určitě a rozhodně, jest zachycen s takovým smyslem pro své zvláštnosti a jedinečnosti, až se stává typem jako třeba Bazarov nebo Oblomov. V tom je force tohoto I. dílu: Heine Fischerův žije a dýše před naším zrakem ve všech svých protikladech a rozporech, bytost horečná, trpící, zmítaná, odbojná i průbojná, zlomkovitá i křečovitá, spirituální i živočišná, velkomyslná i malodušná zároveň, aby zůstala nám nezapomenutelná jako dlouhé a významné soužití se skutečnou osobou, jež vzbudila náš zájem a měla vliv na náš životní osud.

Tento I. díl Fischerova Heina jest do značné míry dílo umělecké, dílo epického umění vypravovatelného a dušemalebného, v němž autor rozžhavuje chladné, střízlivé zprávy a údaje a kuje z nich lidský osud, typický ve svém uzavřeném rytmu. Již to, jak v poslední kapitole „Strádání a vykoupení“ podtrhuje Fischer kruhovost životní dráhy Heinovy, jak zdůrazňuje v posledních letech básnickových návrat některých charakteristických představ, přesvědčení, idejí z jeho mládí, ukazuje, jak pojal tento život sub specie uměleckého díla, rozbíhajícího ze sebe, aby se vrátilo do sebe. Ale Fischer jde ještě dále: pojímá vnitřní rytmus tohoto života za tak svéprávný, že si určuje a vynucuje vnější děje, které mu odpovídají a jichž jest mu právě ten nebo onen moment potřebl. Tak dotýká se erotického zážitku jeho posledních měsíců, Kamilly Seldenové, píše Fischer tuto větu: „Vnější událost přichází jako komplement vnitřního stavu, přítelkyně v mysli byla již preformována, milenka je přivolána jako nutnost, jako odpověď na jakýsi hlas či výzvu, které volají z duše.“

Němci mají nejnověji Heina od Maxe J. Wolffa, velebeného monografisty Shakespearova a Moliérova. Fischerův Život Heinův nejenže se s ním může měřit, nýbrž jest v mnohém nad něj obzíravější. Wolffova kniha je na nejednom místě dílo moralistního filistra, který chce soudit, aniž dovede dříve pochopit. Fischer chápe i tam, kde odsuzuje, a odsuzuje-li, činí to ne z vtíravosti subjektivné zůle a sebelásky, nýbrž proto, že dociňuje a domýšlí Heina, jeho duševní pratyp, i proti němu samému. Tato šířka a jemnost smyslu pro lidství, laskavost zraku tvořivého umělce, který je práv organičnosti životní, jest mně na monografii Fischerově nejcennější.